

Gondolatok a Babi néni és a NASA engedélyével

Kosztolányi Dezső Színház: *Vojáger*

Komolyan mondom, nagyon régen volt szerencsém olyan intenzív színházi élményben részesülni, mint amilyent a Kosztolányi Dezső Színházban bemutatott *Vojáger* című darab nyújtott. Utoljára talán – a műfajban gondolkodva – az egykor „minőségesebb” idöket is megélt Népszínház produkciója, *A Gézagyerek* volt rám hasonló hatással. Fényévekkel ezelőtt.

A *Vojáger* „rafinált”, „zseniális” (színészei mondták) szövegét Vinnai András írta, állítólag „kifejezetten” a szereplőgárdára szinkronizálva, amely aztán Keszég László rendezésében remek színpadi drámában testesült meg körülbelül egy óra ötven percben. A drámai alaphelyzet borzasztóan egyszerű: egy pár, Vera (Vágó Krisztina) és Pál (Mikes Imre Elek) egymással való párkapcsolati küzdelme, e küzdelem már-már végtelen alakulástörténete.

Vera és Pál tehát fiatal párként költözik egy kispesti kertvárosi házba. A friss költözés jele a még – elvileg – bontatlan csomagok említéséből következtethető ki, pontos életkoruk is csak később válik világossá – Pál 1977-ben, pont a Voyager űrszondák útra indításának évében született. Új környezetükben a pázsit (műholdas vezérlésű fűnyíró segítségével való) gondozása – ma így mondhatnánk: – „kiemelt jelentőségű” feladat legalábbis Pál számára. A szomszéd („túlvilági”) dzsungelszerű, sötét birtokát Veráék („e világi”) kertjétől egy rézsút fehér fakerítés választja el. Ez a kerítés a darab masszív szimbóluma, a rajta való át- és ide-oda járás-kelés igen lényeges jelentésszervező aktus. Amúgy minden, de minden műanyag (díszlet: Marija Kalabić). Hamar kiderül azonban, hogy nemcsak két ember viszonyát, hanem két (és később még több) dimenzió egymásnak feszülését is elemzi a mű.

Vera és Pál múltjáról, személyiségéről meglehetősen diszkrétan adagolt információk révén tájékozódunk, így például nem tudjuk azt se, hogy

mióta ismerik egymást, mi a foglalkozásuk, hogy valójában kik is ők. Ez a meglehetősen steril múlt- és egyben lélekábrázolás azonban kiváló azonosulási lehetőséget tesz lehetővé a befogadók számára. A darab első harmada Pál és Vera kapcsolatát, rendkívül banális és infantilis relációját tárja elénk, pontosabban két ember „emocionális” kapcsolatának pusztán fizikai, objektív működését. Érzelmi repertoárjuk tehát konkrét viselkedésükből adódik, és mint ilyen, meglehetősen gyér. Semmilyen „metakommunikáció” nem tapasztalható, hovatovább egy cseppnyi őszinte érzelmi szál sem fedezhető fel közöttük. Egymás körülményes átölelése közben Pál az eltelt másodperceket számolja – amelyek leltárából később Géza barátjával (Mészáros Gábor) egy valóságos leánykérő performance-ot komponál –, Vera pedig az egészet egyáltalán nem élvezi. E kezdeti jelenetsorok meglehetősen vontatottan szerveződnek, alakulnak, hiba lenne azonban ezt valamiféle színészi vagy rendezői fegyelmetlenségre fogni, igenis fontosak a darab kontextusában. Mindenesetre ez az instabil állapot – türelmem szempontjából is – a kellő pillanatban ér véget, amikor kiderül a nagy csavar: Pál korábban megcsalta Verát, amit jó fiú módjára be is vallott neki. Ettől a pillanattól folyamatosan gyorsul a darab, és egyre fokozottabb tempóban fut ki a zárlat felé.

Az, hogy nem pusztán két ember viszonyával van, lesz dolgunk, hanem egyetemes emocionális „retorziókkal” is, a darab legelején szépen körvonalazódik. A világűri jelekkel irányított fűnyíró „gép” – gépiségéből is adódóan – a mindentudó, az objektív narrátor szerepében tündököl, és rögvest meghatározza az előadás kulcskategóriáját, vezérgondolatát, a „makyo”-t: „A makyo egy ősi szó. Nagyjából így definiálható: Az elme azon tevékenysége, amely semmi hasznára nincs a tulajdonosának. Hamis, értelmetlen szarpasszírozás, amelyet azért csinálunk, mert nem merünk szembenézni az isteni énünkkel. A féltékenység makyo. A panaszkodás makyo. A fásult, szenvedély nélküli munka szintén makyo. A fásult, szenvedély nélküli szex szintén makyo. Ugyanúgy, ahogy a pénztárca tapogatása is makyo. Minden félelem makyo. Makyo. Pál a makyo szót egyelőre még nem ismeri. A félelmet viszont annál inkább. Pál totálisan be van szarva.” Eltechnicizálódó világunkban – tehát amolyan objektív elbeszélőpólusként – szólít meg bennünket, agyvezérlésű befogadókat a műhold vezérlésű fűnyíró.

Fölösleges részletesen boncolgatni a cselekményszálát, mert kár lenne ebből adódóan bármilyen poént lelőni. Pál és Vera közös tragédiáját azonban érinteni kell. Egymást taszító vonatkozásaik és lelkiismeret-furdalásuk (!) orvoslására alternatív gyógymódok után kutatnak. Míg Vera Sahas (Kucsov Borisz) spirituális, bár igencsak félreérthető segítségében próbál

megoldást és vigaszt találni, addig Pál nagy nehezen, de végül kötélnek áll Babi néni (Mezei Kinga), a szomszéd dzsungelben élő, őstítkot hordozó ősiszennő – és Dzsina kutyája (saját maga, vagyis hát Mezei Kinga) – segítő kezdeményezését illetően

Babi néni tehát elvállalja Pál (azaz „Vojáger úr”) „megvilágosodásának” ösztönzését, Sahas pedig Veráét. A valódi „megvilágosodáshoz” mégis a korábban még gyógyszerekkel életben tartott anyámasszony katonája – pardon: – gigahuszára, Géza (és Babi néni) jut el, hisz ő(k) kerülőutak nélkül *éli(k) át* a folyamatot. Géza ugyanis spontánul tud elsősorban ösztöneire, és persze Babi néni jóságos útmutatásaira hallgatni. Pállal és Verával szembeni jellembeli fölénye kisvártatva tapasztalható is. Túlteszi magát a külső, objektivizálható alternatíváktól való függőségén, így belső értékeknek, megoldásoknak, olyan lehetőségeknek adja át magát, amelyek adóttak saját magában. Gézának tehát – ellentétben Verával és Pállal – nincs szüksége a Félelmek Kutyában, pontosabban a Félelmek Kútjában történő sci-fisre sikerült alámerülésre. Éppen ezért észre kell vennünk, hogy egyáltalán nem csak Pál drámáját, alakulástörténetét tárja elénk a mű.

Vera, Sahas, Pál, Babi néni és Géza (Molnár Edvárd felvétele)

Bohózat ez a legjavából, és ha úgy tetszik, szigorú értelemben a darab köti is magát ehhez a műfajmegjelöléshez. Keszégék óriási érdeme, hogy több síkon képesek megszólítani a mindenkori befogadót, befogadókat: a mű humora, szójátékossága és nem utolsósorban a cselekményszervezése számos befogadói pozíciót, beállítódást aktivál. Magyarán mindenkinek megteremtik az értelmezés esetleges variánsait, legyen szó akár kötetle-

nebb vagy esetleg komplexebb befogadásfolyamatról. Felejtethetetlen jelenet ebből a szempontból Pál anális fixációjának feloldása, pontosabban az arra tett – színházi közegben játszódó – kísérlet. Pál (aki egyébként csak azért nem lett úrkutató, mert ha teleszkópba néz, felfordul a gyomra, de „űrle-méletben” párját ritkítja: a Voyager űrszondákról is mindent tud) ebben a zseniális fogásban, jelenetben külső befogadóként értelmezi az általunk eddig látottakat. Kirohanásai, a darabbal kapcsolatos reflexiói pedig számos nézői beállítódást felelevenítve világítanak rá a Kosztolányi Dezső Színház hírhedt „problémáira”, a környezetünkben uralkodó sajnálatos megítéléseire, vagyis a „kortárs, new age-es” „köcsögségekre” stb.

Hiszem azt, hogy a darab közel se funkcionált volna ennyire jól öt színésznének dicséretes összjátéka nélkül. Mikes Imre Elek a rosenkrantz alakítását továbbépítve tudta hozni Pál groteszk figuráját. Nem tudom, hol volt eddig Vágó Krisztina, aki bravúros erővel és pontos beszédtechnikájával remekül játszotta Verát. Mezei Kinga és Mészáros Gábor is eddig még nem tapasztalt felszabadultsággal voltak jelen. Kucsov Borisz ugyan ez ideig nem győzött meg fellépéseivel, viszont most bizonyította, hogy helye van a nagyok közt. „Kikíváncozik” belőlem az az elvárás, hogy a többi pályakezdő fiatal színész is ilyen kiugró lehetőségre, egy ilyen csapatra tegyen szert, mint amilyen most a *Vojáger*ben igazi színházként összeállt. Borzasztóan ártalmas lenne ugyanis számukra egy megmerevedett, önelégedett színházi közeg.

És ha már érintettem a „többsíkúságot”, valamint a Kosztolányi Dezső Színház egyre jobban terjedő sajnálatos megítélését, az is kikíváncozik belőlem, hogy elítéljem azon tanári, kiváltképpen magyartanári hozzáállásokat, amelyek valamiféle szubjektív és igen káros értékítéletekre hivatkozva utasítják el tanítványaik KDSZ-be való vezetését. Ami tudniillik egy remek drámaként – vagyis egy másfajta, „másképp gondolkodó” formanyelvként – a *Vojáger* alapproblémája, arról így fogalmaz a líra nyelvén például Tóth Árpád:

*„Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges űr lakik!”*